

УДК 811.161.2'28(091):398.2:39
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.03.864>

ДОКУМЕНТУВАННЯ ГОВІРКИ СЕЛА МАСHEВЕ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО РАЙОНУ: З ІСТОРІЇ РЯТІВНОЇ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ ТА ЕТНОЛІНГВІСТИКИ

Юрій БІДНОШИЯ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1368-7297>

науковий співробітник,

Державний науковий центр захисту

культурної спадщини від техногенних катастроф,

відділ етнології,

Берестейський проспект, 56, 03057, м. Київ, Україна,

e-mail: biyuri2@gmail.com

Проаналізовано історію всебічного вивчення архаїчної нижньонадприп'ятської говірки с. Машеве колишнього Чорнобильського району в період з 1950 по 2024 рр. Метою статті є реконструкція фонетичних та лексичних особливостей машевського діалекту, презентація можливостей використання зібраних наративів в усній історії та фольклористичі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю збереження та систематизації унікального мовно-культурного матеріалу Чорнобильського Полісся, яке постраждало внаслідок техногенної катастрофи. Автор детально розглянув репрезентацію машевської говірки у фундаментальних працях — «Атласі української мови», академічній хрестоматії «Говори української мови», «Лінгвістичному атласі нижньої Прип'яті» Т. Назарової та «Словнику поліських говорів» П. Лисенка. Особливу увагу приділено концепції Ю. Шевельова про «окання машевського типу». Висвітлено етапи реалізації діалектологічно-етнолінгвістичного проекту 1997—2005 рр. Описано впроваджену автором методологію паралельного представлення діалектних текстів та наведено розподіл опрацювання матеріалів між членами авторського колективу за програмами «Лексичного атласу української мови» та «Поліського етнолінгвістичного атласу».

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні описово-аналітичного методу з порівняльно-історичним аналізом зібраних польових матеріалів.

Ключові слова: Чорнобильське Полісся, нижньонадприп'ятські говірки, машевська говірка, рятівна діалектологія, етнолінгвістика, міждисциплінарність, оповідання-меморати.

BIDNOSHYYA Yurii

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1368-7297>

Research fellow at the Ethnology Department

of the State Scientific Center for Protection

of Cultural Heritage from Technogenic Disasters,

56, Beresteiskyi Avenue, 03057, Kyiv, Ukraine,

e-mail: biyuri2@gmail.com

DOCUMENTING THE MASHEVE VILLAGE DIALECT, CHORNOBYL DISTRICT: A STUDY IN THE HISTORY OF SALVAGE DIALECTOLOGY AND ETHNOLINGUISTIC

The article analyzes the history of comprehensive research into the archaic Lower Pripyat dialect of the village of Masheve, located in the former Chornobyl district, covering the period from 1950 to 2024. The relevance of the study is driven by the necessity to preserve and systematize the unique linguistic and cultural material of the Chornobyl Polissia region, which suffered as a result of the technological catastrophe. The author provides a detailed review of the representation of the Masheve dialect in fundamental scholarly works, including the «Atlas of the Ukrainian Language», the academic reader «Dialects of the Ukrainian Language», T. Nazarova's «Linguistic Atlas of the Lower Pripyat» and P. Lysenko's «Dictionary of Polissian Dialects». Special attention is given to Yu. Shevelov's concept regarding the reflection of unstressed vocalism, known as the «Masheve-type okannya». The article highlights the stages of implementing the unique dialectological and ethnolinguistic project of 1997—2005, which resulted in the publication of the four-volume monograph «The Dialect of the Village of Masheve, Chornobyl District». The author describes the methodology of parallel text presentation (phonetic transcription and simplified transliteration) and outlines the distribution of work on lexical and ethnolinguistic materials among members of the research team, following the programs of the «Lexical Atlas of the Ukrainian Language» and the «Polissian Ethnolinguistic Atlas». A particular emphasis is placed on the interdisciplinary nature of the research, which integrates methods from linguistics, ethnology, and oral history. This approach allows linguistic data to be integrated into a broader cultural and historical context. The analysis of autobiographical and oral-historical memorates of displaced persons demonstrates how the dialect's linguistic system serves as a tool for reconstructing mentality and collective memory, turning the linguistic corpus into a complex resource for studying the traditional culture of Polissia.

The research methodology is based on a combination of a descriptive-analytical method with a comparative-historical analysis of collected field materials.

Keywords: Chornobyl Polissia, Lower Pripyat dialects, Masheve dialect, salvage dialectology, ethnolinguistics, interdisciplinarity, narrative memorates.

Вступ. Техногенна катастрофа на Чорнобильській АЕС 1986 року призвела до фізичного знищення історико-етнографічного ареалу Чорнобильського Полісся та евакуації місцевого населення. Наслідком евакуації та подальшого розселення громад стало стрімке руйнування унікальних нижньонадприп'ятських говірок. У ситуації, коли носії локальних діалектів відходять, а мовні спільноти асимілюються в нових соціолінгвістичних умовах, виняткової ваги набувають засади рятівної діалектології. Вони передбачають капітальну текстову й лексикографічну фіксацію архаїчних мовних систем. У цьому контексті вивчення історії фіксації машевської говірки дає змогу осмислити методологічний поступ української лінгвістики у збереженні втраченої чорнобильської спадщини. Попри активне вивчення поліських діалектів, машевська говірка як репрезентативна для загроженого нижньонадприп'ятського ареалу потребує наукового огляду, що й зумовлює *актуальність* нашої розвідки; в такому ракурсі історія дослідження говірки опрацьовується автором вперше. У роботі застосовано діахронний підхід, який дозволяє простежити еволюцію мовних явищ від фіксації минулих десятиліть до сучасного стану.

Метою статті є реконструкція фонетичних та лексичних особливостей машевського діалекту, презентація можливостей використання зібраних наративів в усній історії та фольклористиці.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні описово-аналітичного методу з порівняльно-історичним аналізом зібраних польових матеріалів.

Основна частина. Говірка села Машеве колишнього Чорнобильського району стала репрезентативною для ареалу нижньонадприп'ятських говірок з огляду на кілька факторів: давня, з 1950 року, історія дослідження; компактне переселення після евакуації; представлення у знакових діалектологічних працях: АУМ [1], ГУМ [2], ЛАНП [3], СПГ [4], Шевельов [5, с. 115—118]; наявність найбільшого в українській діалектології корпусу текстів та матеріалів [6; 7; 8; 9]. Видання попередніх років дали змогу досліджувати машевську говірку в діахронії, із залученням матеріалів, записаних упродовж понад пів сторіччя, від 1950-го до 2005-го. Методологія рятівної діалектології як різновиду salvage linguistics (з її метою — максимально швидко задокументувати діалекти, які перебувають на межі зникнення),

застосована до машевської говірки, дозволяє перетворити архівні записи на динамічну реконструкцію мовного світу.

«Атлас української мови», т. 1 (1984)

Запис матеріалів з говірки села Машеве Чорнобильського району до «Атласу української мови» розпочали ще в 1950 році М. Свириденко, О. Сліпченко, С. Мартишко (Київський учительський інститут), у 1959 році продовжили фахівці з Інституту мовознавства — І. Матвіяс, К. Лисак, С. Костенко. У першому томі атласу («Полісся, Наддніпрянщина і суміжні землі») говірку села Машеве зафіксовано під номером 74 [1, с. 78]. Корпус із 391 карти видання дає уявлення про основні риси говірки с. Машева та навколишнього ареалу в загальноукраїнському контексті. Варто зауважити, що до мережі АУМ із 63 сіл Чорнобильського району входять дев'ять (Річиця — н. п. 47, Стечанка — н. п. 57, Машеве — н. п. 74, Копачі — н. п. 77, Залісся — н. п. 81, Ладичичі — н. п. 82, Рудня-Вересня — н. п. 84, Опачичі — н. п. 88, Горностайпіль — н. п. 90). У 2003 році я питав Івана Григоровича Матвіяса про дослідження Машева; на жаль, він не зміг пригадати конкретні деталі тогочасного процесу запису матеріалів у цьому селі.

«Говори української мови: Збірник текстів» (1977)

Очевидно, саме під час тієї експедиції 1959 року 34-річний І. Матвіяс записав аудіофайли, що лягли в основу текстів, надрукованих в академічній хрестоматії «Говори української мови: Збірник текстів» (1977) [2]. Там Машеве представлено як н. п. 38; на сторінках 111—114 подано шість коротких текстів, записаних від С.Ф. Коваленко, 40 р. (тобто 1919 р. н.), освіта 4 кл.: «Як готують їсти», «Як солять овочі на зиму», «Як перуть», «Як вирощують льон і тчуть полотно», «Як колись одягалися», «Як хліб пекли». Загальний обсяг — 651 слово (близько 4 тис. символів). У текстах, які затранскрибувала Софія Довгопол, добре відбито говіркові риси: гіперичне окання (кор|топл'у, пом|пушк'і, скло|даєм, коче|ни, кло|дом, нови|вають но|во|ву|о|ку, хворту|ха зо|шивового [«вишитого»], кор|туз, сто|новет', но|за|ўтре ўстойут', посо|жайеш, мот|рас кло|д'єца, сто|новет', во|зони та ін.); перехід ы > у після губних (му|йеш [‘миєш’], му|йем, му|л’ет’ [‘намілю-

ють»)] [3, с. 46]; ствердіння [p'] (круч¹к'і, із г²радк'і, за³жаруйом, у ве⁴черу) [1, с. 127, 128, 129; 3, с. 60]; афери́за (то¹ди дгре²байут' от:у³л'а жар) та ін.

«Лінгвістичний атлас нижньої Прип'яті» Т.В. Назарової (1985)

Тетяна Назарова записувала матеріали до свого «Лінгвістичного атласу нижньої Прип'яті» в 1958—1964 роках [3, с. 11]; Машеве представлене в атласі як н. п. 59; інформантки — Потапенко Секлета Семенівна, 1896 р. н., та Коваленко Степанія Федорівна, 1919 р. н. (напевно, та сама, від якої зробив аудіозапис І. Матвіяс). Атлас охоплює територію, де історично відбувався інтенсивний контакт між українською та білоруською мовами. Дослідження говірок цього регіону дозволяє краще зрозуміти процеси формування східнослов'янських мов та їхньої взаємодії. В атласі представлено 134 архаїчні говірки (20 з них знято цензурою через наявність військового об'єкта); вони зберегли чимало рис, що відсилають до історії давньоруських племен — деревлян, дреговичів та сіверян. На 107 лінгвістичних картах зафіксовано мовні явища різних рівнів: фонетико-фонологічний; просодичний; граматичний; лексико-семантичний. Однією з найважливіших особливостей атласу є уточнення українсько-білоруських діалектних меж у районі Нижньої Прип'яті. Атлас є незамінним джерелом для порівняльних досліджень, допомагаючи визначити походження та час виникнення мовних явищ, важливих для розуміння еволюції східнослов'янського діалектного континууму. Значення атласу для української і слов'янської лінгвогеографії помітно зросло після катастрофи на ЧАЕС, коли через відселення з забруднених територій зникла низка архаїчних поліських говірок.

«Словник поліських говорів» П.С. Лисенка (1974)

Виданий у 1974 році «Словник поліських говорів» Панаса Лисенка [4] є зразковим регіональним словником: у ньому порівняно широко представлена лексика середньополіських і східнополіських говірок українського мовного ареалу; використано записи, зроблені у 213 населених пунктах чотирьох областей — Чернігівської (107), Житомирської (55), Київської (40) і Сумської (11), зібрані в 1947—1963 рр. «У Словнику зафіксовано лише факти живого народного мовлення, записані як самим авто-

ром, так і деякими діалектологічними експедиціями Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, Житомирського та Київського педагогічних інститутів за програмою для збирання матеріалів до Діалектологічного атласу української мови», — зазначає П. Лисенко у передмові [4, с. 5].

З говірки села Машеве в словнику представлені 31 лексеми: **бацук** (**боцук**) «водяний щур»; **вушак** «боковий брус у віконній коробці»; **грецьків'є** «поле, на якому росла гречка»; **єзи'к** «мечик (било) у терниці або бительні»; **єзичок** «зменш.-пестл. до єзик»; **жабур** «жабурина, *Conferva* L.»; **заверт** «кільце з лози, яким прикріплюють голоблі до саней»; **кал'ач** «налюшник у возі»; **кол'ач** «кільце з лози, яким прикріплюють голоблі до саней»; **колідор** «веранда»; **лесовіца** «невеликий лісок, гай»; **ленгуз** «ледар»; **любска** «ремінець, яким скріплюється коса з кіссям»; **мор'а** «плетена з лози снасть з отворами в дні, якою взимку в ополонках ловлять рибу»; **мед** «престольне свято, храм»; **могоз'єй** «амбар; комора для зберігання зерна»; **натіна** «гудина огірків»; **ондор'ак** «вид жіночого одягу зі зборками на спині; шиється з домотканного сукна»; **подушка** «підвіконня»; **пар** «земля, виорана на зиму під весняну сівбу»; **п'арініна** «земля, виорана на зиму під весняну сівбу»; **прусіще** «просище»; **рогаки'** «відходи гречки; плюскле зерно»; **руль** «невеликий шматочок сала»; **светю'лка** «світилка»; **сороцня'** «кладка із 40 снопів»; **сум'ак** «балка в стіні хати від рогу до вікна»; **хлопчик** «прилад для перемотування пряжі з півмітків у клубки; витушка»; **шума** «рештки соломи чи сіна, вживані для підстилки, загачування чого-небудь»; **я'дерни**¹ «добірний, крупнозернистий»; **я'дерни**² «холоднуватий, прохолодний»; **я'лавіца** «толока». До трьох слів у словнику подано приклади з говірки Машева: *Са́ме тоді́ бу́у у сус'єдн'ом с'ел'є Кросно́* мед; *ба́т'ка і ма́тк'і мо́є н'є бу́ло до́ма, са́ме бу́л'і у ме́ду* (Мш.); *Св'ет'у́лка сиди́т ко́ло мо́лоди'х і де́ржит св'є́чку* (Мш.); *йа́дрене з'є́рно* (Мш.).

«Історична фонологія української мови» Ю.В. Шевельова (1979/2002)

Фундаментальна праця Юрія Шевельова опублікована англійською мовою в 1979 році; авторизований український переклад надруковано в 2002 році

[5]. Вчений виділив окремий машевський тип вокалізму. На його думку, «окання машевського типу» може бути не просто відштовхуванням від акання сусідніх білоруських говірок: «Коли надпоправний ужиток загалом має завжди нерегулярний характер, то в частині згаданих говірок поодиноких сіл (наприклад, у Машевому) о з'являється з абсолютною регулярністю. Натомість у переднаголошеному складі а зовсім не припускається. Тому існує спокуса розглядати це “окання” машевського типу як старе, ще доісторичне явище» [31, с. 116]. Звісно, вчений не проводив польових досліджень у Машеві, а користувався працями дослідників нижньонадприп'ятських говірок, насамперед Т. Назарової [3; 10; 11]. Але його теоретичні узагальнення дуже цінні й перетворюють машевську говірку на знакову одиницю в загальноукраїнському лінгвістичному контексті.

Машевський проєкт (1997—2005)

У 1996 році, отримавши досвід опрацювання говіркового матеріалу від переселенців із Чорнобильського Полісся (після публікації збірника діалектних текстів «Говірки Чорнобильської зони: Тексти» [12]), я вирішив, що наступним кроком у дослідженні знищеного аварією ареалу нижньонадприп'ятських говірок має бути поглиблене монографічне вивчення однієї говірки.

У згаданому збірнику колектив упорядників з відділу діалектології Інституту української мови НАН України (Гриценко П.Ю., керівник наукового проєкту, Прилипко Н.П., Малахівська О.А., Москаленко Л.А., Анісімова Л.Г., Бідношия Ю.І., Гриценко С.П., Дика Л.В., Поїстогова М.В., Рябець Л.В.) представив тексти з говірок 7 сіл Чорнобильського і 4 сіл Поліського районів, загалом 330 сторінок транскрипції: Денисовичі — 52 с., Рудьки — 45 с., Річиця — 13 с., Товстий Ліс — 21 с., Буряківка — 18 с., Чистоголівка — 41 с., Буда — 26 с., Луб'янка — 40 с., Стечанка — 56 с., Варовичі — 9 с., Мартиновичі — 7 с.; — в середньому 30 сторінок на говірку.

Я почав вивчати карти й атласи в пошуках говірки для монографічного дослідження. Як виявилось, більшість із понад 76 сіл зони відчуження було переселено по частинах до 4—5 населених пунктів, що через 10 років після евакуації означало руйнування локальної спільноти й суттєве змішування говірок. «У місцях нових поселень вихідців з Чорнобильщини

почалося інтенсивне змішування мешканців колись різних, часто територіально віддалених сіл. Сьогодні лише окремі села зберегли свою цілість як мікросоціуми, яким властиві свої традиції, особливості мови і культури, свій інформаційний фонд, що передається від покоління до покоління. Більшість сіл як людська і мовно-культурна єдність внаслідок переселення були зруйновані», — писав у 1996 р. Павло Гриценко [12, с. 3]. У «чорнобильських» експедиціях 1994—95 років ми раділи, що в одному селі можемо записати носіїв кількох різних говірок (наприклад, із гіперичним оканням та з аканням) — але пізніше стало зрозуміло, що з наукового погляду це було сумнівною перевагою.

На презентації видання «Говірки Чорнобильської зони: Тексти» в Українському Домі свої вірші про втрачену малу батьківщину читала Валентина Григорівна Басюк, уродженка села Машеве. Від неї я дізнався, що машевців компактно переселили у село Лукаші Бариського району. Це визначило мій вибір, бо я вже попередньо розглядав Машеве, оскільки село входило до мережі АУМ.

Я виходив із того, що кількість діалектного матеріалу переходить в якість: у словників на 40 і 4000 слів різниця не тільки кількісна, але й якісна; так само і з обсягом текстів: кілька сторінок можуть дати ілюстрацію особливостей говірки, тоді як об'ємний корпус текстів дозволяє проводити глибокі міждисциплінарні студії. Отже, для масштабного дослідження потрібен колектив однодумців, здатних записати й опрацювати великий масив даних. Тому я запросив до спільного проєкту колег, з якими разом раніше брав участь у підготовці видання «Говірки Чорнобильської зони»: Людмилу Василівну Дику, Лілію Анатоліївну Москаленко, Людмилу Григорівну Пономар та світлої пам'яті Ганну Василівну Воронич (вони тоді працювали в Інституті української мови та в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України).

Через кілька тижнів я розробив і надрукував доволі амбітний діалектологічно-етнолінгвістичний план дослідження; з ним ми звернулися до Ростислава Омеляшка, на той час головного спеціаліста з питань культурології МНС України, якого знали з попереднього проєкту як рушійну силу в дослідженні «Чорнобильської Атлантиди» [13]. Таким чином наша дослідницька група долучилася до Центру за-

хисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій. У той час активно проводилися комплексні етнокультурні дослідження Чорнобильського Полісся; Степан Павлюк пізніше так підсумовував їх здобутки: «Реалізація державної програми по виявленню, фіксації і збереженню етнокультурного комплексу радіоактивно забруднених зон насамперед не дала змоги безслідно щезнути унікальний національний спадщині, а також сприяла заповненню білих плям в етнічній історії українського та інших слов'янських народів» [14, с. 379].

Отримавши інституційну підтримку й скромне фінансування (час був важкий; Україна тільки починала виходити із системної кризи), 14 червня 1997 року я поїхав у першу експедицію до машевців у село Лукаші Барішівського району. Керівники «Інтерньюз-Україна», де я тоді працював у відділі трейнінгів для журналістів, з розумінням поставилися до моїх діалектологічних студій. Довірений мені професійний цифровий магнітофон коштував у 1997 році приблизно як однокімнатна квартира в Києві, тож моя індивідуальна експедиція була доволі ризикована.

Неоціненною виявилася допомога Валентини Басюк та її родини. Її батько, Григорій Юхимович Гавриленко, багато років був головою сільради і мав великий авторитет серед односельців; він став моїм першим машевським інформантом і організатором колективної зустрічі, де мені вдалося якісно записати традиційні машевські пісні. З першого дня я мав повну підтримку від *мошовців*, зафіксував багато цікавих автобіографічних та усноісторичних наративів, розділ з етнолінгвістичного питальника, навіть 18 «лікувальних» та «господарських» замовлянь від 93-річної знахарки-шептухи (*док йа їл'е|ч'ї ла ж / і помо|гаїє // іє|но ж і т|р-еба у хо|з'аїств'ї^е //* (Циганенко Олена Якимівна, 1904 р. н.) [6, с. 374]). Уже в першій експедиції я записав понад 40 годин мовлення від 12 інформантів і переконався, що із селом Машеве нам дуже пощастило — матеріал із архаїчної говірки був унікальний.

Наступного року до машевських переселенців у Лукаші поїхали інші члени нашої дослідницької групи — і теж зустріли повне сприяння. Наші дослідження за кількома програмами тривали з перервами до 2005 року. Інтенсивна робота з машевськими аудіозаписами настільки занурила нас у матеріал, що між собою ми нерідко спілкувалися стилізованою ма-

шевською говіркою; до прикладу, могли запитати у телефонній розмові: «*Пулєня і ківєня — у вас токіє слова єстека? Ті немаєка?*» Це один суттєвий момент: члени нашої групи походили з різних куточків України — Київщини, Миколаївщини, Закарпаття; утворилася, так би мовити, діалектологічна поліфонія. На мою думку, це допомогло нам об'єктивно сприймати машевську архаїчну фонетику.

У 2003—2005 роках Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій МНС України опублікував чотири частини видання «Говірка села Машеве Чорнобильського району» [6; 7; 8; 9]:

- загальний обсяг — 1992 сторінки текстових та лексикографічних записів;
- текстовий матеріал у фонетичній транскрипції — 55,25 друк. арк. (320 тисяч слів);
- 44 інформанти 1904—1937 р. н. (36 жінок та 8 чоловіків);
- 3611 позицій за питальником «Лексичного атласу української мови»;
- 21 розділ за питальником «Поліського етнолінгвістичного атласу».

Видання демонструє, яке мовне багатство й розмаїття ідіолектів стоїть за кожним із 2459 н. пп. мережі АУМ, 133 н. пп. мережі ЛАНП чи 232 н. пп. хрестоматії ГУМ. У 2012 році Ростислав Омеляшко, підсумовуючи роботу Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, писав про «Говірку села Машеве»: «До основних здобутків діяльності новоствореного Центру слід віднести відкриття городища літописного міста Чорнобиля XI—XII ст., вихід у світ чотирьохтомного видання, присвяченого комплексному дослідженню говірки одного села, вилученого нині з географічної карти України» [15, с. 10].

Суттєвим є те, що Машеве добре представлене у виданні й візуально: подано 64 сторінки кольорових вклейок (146 фотографій: портрети інформантів, фото з родинних архівів, фото хат та інших будівель у покинутому селі, предметів традиційної матеріальної культури та ін. — автори фото: Р.А. Омеляшко, В.Г. Скібінський, Ю.І. Бідношия, Л.Г. Пономар, М.О. Москаленко). Нашій групі вдалося записати кілька десятків машевських пісень; до 29 з них О.М. Цербак зробила нотну транскрипцію. Не можу не згадати А.О. Пінчука та Л.В. Пінчук, які на моє прохання й за моїми інструкціями розробили

спеціальний шрифт для фонетичної транскрипції та набирали ним тексти на початковому етапі проєкту (згодом гарнітура *Govirka/Pinchuk* поширилася в багатьох діалектологічних осередках; нею набрано кілька цінних збірників текстів).

Спеціально для цього видання я розробив принцип паралельного представлення діалектних текстів: детальна фонетична транскрипція для лінгвістів і спрощений запис для широкого кола дослідників та читачів. Спочатку аудіофайл передається традиційною в українській діалектології транскрипцією АУМ [1, с. 10], яка максимально відтворює звукові та просодичні нюанси (так, до прикладу, представлено матеріал у хрестоматії «Говори українські мови: Збірник текстів» та у виданні «Говірки Чорнобильської мови: Тексти»). Потім транскрибований текст через низку алгоритмів переводиться у спрощений «орфографічний» запис для нелінгвістів: «У транслітерації використано виключно засоби сучасної української графіки (літери та розділові знаки) без додаткових символів. Проміжні звуки та дифтонги подано за сильним компонентом, наголос, напівпалаталізованість, часткове одзвінчення та знеголошення не відображено» [6, с. 8]; наприклад: *д'ен' | добри' | то'б'е' | о'гон' |*
йе^a | з'и' | н'еу' // про | иу | йа т'у' | б'е' | но хл'і' | б'но суол' |
/зо | Божу' | пр-ес | туол' // іскрам-і' | н'е ши' | бат' |
| полум'є^a | м'н'е хо | пат' // шо зо | н'ау' | док тво | йе
// шо зос | тало | док мо | йе // > *День добрий тобі,*
огонь єгієц. Прошу я тебе но хліб, но сіль, зо
Божий престул. Іскрамі не шибать, полум'єм не
хопать. Шо зоняв, док твоє; шо зостало, док
моє (Циганенко Олена Якимівна, 1904 р. н.) [6, с. 374]. При верстанні ми намагалися розташувати транскрибований та спрощений тексти так, щоб вони збігалися на паралельних сторінках з розбіжністю не більше 3—4 слів. З паралельними сторінками представлено діалектні тексти у 1, 2 та 4 частинах нашого видання [6; 7; 9]. Пізніше так стали видавати свої збірники текстів і інші діалектологи.

Відомий білоруський діалектолог Федір Климчук підкреслив правильність такого рішення: «Выкарыстанне двух відаў транскрыпцыі, з аднаго боку, дазваляе захаваць максімум звестак пра мясцовае вымаўленне (дзякуючы стандартнай транскрыпцыі), а з другога — у шмат разоў пашырае кола чытачоў выдання (дзякуючы спрощанай транскрыпцыі)» [16, с. 121].

Позитивно оцінив значення паралельних текстів для нелінгвістів, зокрема дослідників усної історії, й відомий польський діалектолог Януш Піреп: «Już od jakiegoś czasu dialektolodzy publikują teksty, które oprócz wartości dla opisu języka mają znaczenie dla historii. Dobrym przykładem jest Howirka села Maszewe; wybrałem tę pracę z dwóch powodów: po pierwsze, teksty podano paralelnie w transkrypcji fonetycznej i ortograficznej, co umożliwia ich czytanie niejęzykoznawcom (fonetyka gwary bardzo odbiega tam od ogólnoukraińskiej), po drugie, oprócz informacji o życiu codziennym i zwyczajach mamy tam teksty odnoszące się do historii, w szczególności do kolektywizacji, represji, wielkiego głodu...» [17, с. 16].

Паралельне подання текстів справді максимально розширило коло читачів. Маємо свідчення колеги-діалектолога Марини Ткачук, яка через кілька років після нас збирала матеріал у Лукашах, що машевці записувалися в бібліотеці в чергу, аби прочитати томи «Говірки села Машеве». Показовою є розповідь Ростислава Омеляшка журналістові «Урядового кур'єра»: «Кілька місяців тому мені повідомили: вам телефонував Зінченко, родом із Товстого Лісу (село колишнього Іванківського району, нині в зоні відчуження. — Ю. Б.). Він зараз у Білій Церкві живе. Вже при зустрічі Василь Миколайович признався мені, що «Говірка села Машеве» у нього — друга книга після Біблії, він читає її щодня...» [18, с. 9]. Можна передбачити, що цими книгами в майбутньому будуть цікавитися й нащадки чорнобильських переселенців. Видання «Говірка села Машеве» вийшло за межі суто наукового середовища, знайшовши відгук як у переселенців, так і серед української інтелектуальної еліти. Про значущість цієї праці для збереження нашої пам'яті влучно висловилося Ліна Василівна Костенко перед 20-річчям катастрофи в інтерв'ю «Дзеркалу тижня»: «І чи не можна гуманітарний аспект катастрофи поставити на наукову основу?! В експедиції стільки розробок, стільки написано, знято, сфотографовано. 27 книжок видано. Три томи тільки мови одного села Машеве! Отакі грубезні три томи — мова одного села. Це дивовижно!» [19].

Іван Сабадош високо оцінив якість записів та інноваційний підхід щодо структури й тематики текстів: «Аудіозаписи і транскрибування текстів здійснили висококваліфіковані й досвідчені спеціалісти, тому якість цих записів висока. Працюючи за індивідуальними програмами, учасники експедиції так

чарство, шевство та інші види народних промислів; XXII. Дикі птахи; XXV. Рельєф; XXVI. Метеорологія, астрономія;

ПЕЛА: розділи IX. Будівництво; XI. Хліб.

Москаленко Л.А. ЛАУМ: розділи I. Сільсько-господарські культури; V. Бджільництво; XI. Посуд, кухонне начиння; XIII. Сім'я, спорідненість, свояцтво; XX. Рослини; XXVII. Звичаї, ігри, розваги, обряди, повір'я;

ПЕЛА: розділи VI. Купала; X. Ткацтво; XIII. Де-монологія; XVI. Рослини; додатки.

Пономар Л.Г. ЛАУМ: розділи VII. Транспорт і комунікація; X. Їжа, напої; XII. Одяг, взуття, прикраси; XV. Людина і її риси; XVIII. Млинарство;

ПЕЛА: розділи V. Весна; VII. Сівба і жнива; VIII. Худоба; XII. Начиння та одяг; XV. Дош. Грім. Град; XVIII. Птахи; додатки.

Іван Сабадош у рецензії відзначив повноту фіксації та опрацювання лексики за спеціальною програмою: «У третій частині представлено лексичні матеріали, записані тематичними групами за «Програмою для збирання матеріалів до Лексичного атласу» Й.О. Дзендзелівського. Важливо відзначити, що в цій книзі наявні відповіді на всі питання цієї Програми, що, як свідчить досвід, нелегко зробити. Подані відповіді характеризуються багатством синоніміки, нерідко супроводжуються ілюстраціями-реченнями, а в разі необхідності — семантичними і стилістичними ремарками» [20, с. 114—115].

Олександр Скопненко звернув увагу на важливість етнолінгвістичної складової проекту: «Квінтесенція духовної культури Машева сконцентрована у фольклорних текстах та обрядових формулах, які подані окремими розділами в першій та другій частинах видання. Тексти-оповіді мають стільки відомостей, що уважний дослідник зуміє побачити силу-силенну матеріалу, придатного для наукового аналізу. Етнологи й фольклористи мають поцінувати це видання надзвичайно високо, бо інформація, систематизовано подана в четвертій частині видання відповідно до принципів “Програми Поліського етнолінгвістичного атласу”, не тільки вирізняється своєю повнотою, а й заслуговує на високу оцінку за ретельність і вірогідність фіксації мовних особливостей, чим не завжди могли похвалитися російські етнолінгвісти та фольклористи, що розвивають ідеї школи М. Толстого» [22, с. 92].

Ми неодноразово мали нагоду переконалися: глибока архаїка визначає не лише говірку машевців, а й їхню звичаєвість, традиції та світосприйняття. Через наративи отримуємо унікальну можливість хоча б частково реконструювати автентичну ментальність носіїв поліської культури, що зберегли свою самобутність попри динамічні соціальні зміни:

Господу Богу помо́л'ус' / св'а́тої Про́чи́стої
ма́мце покло́н'ус' // зори́ зор-е́н'и́ ци́ / с'кори́й
помоч'н'и́ци / ран'и́йе / ве́ч-е́роши́йе /
по́луноч-ни́йе // пр'и́сту́пайт'е / по́умо́гайт'е
/ возл'уб'л'айт'е / Хр'и́ст'и́н'и́ хри́ш'ч-е́ноу́ї
ро́женої пр'и́ст'р'е́т ул'е́чи́т' // по́думано́го
/ по́гадо́ного / по́казано́го / пудл'е́того /
пуд'и́у́л'ено́го // а́йа з'на́йу / уго́во́райу́ / іс'ка́-
ри́х оч'е́й / іс'чорни́х рук / із'жо́у́тейе ко́с'ц'и́у
іс'чер'во́нойе кри́в'и́у / із'б'і́лого т'е́ла // тут
то́б'е́ пр'и́ст'р'е́т не́сто́йат'и́у / ко́с'те́й не́-
ло́мат'и́у / с'е́рца не́кру́ши́т' / т'е́л'е́чка не́-
пу́ш'и́т' // не́ оч'и́на́ца / не́и́у́молоді́и́ку /
не́и́у́перек'ро́йи́у / не́и́у́с'хода́ / не́и́у́пут'по́л'е́у
а́йа́д'и́у́ ти́ пр'и́ст'р'е́т / но́кру́ти́йе зори́ / но́-
су́хи́йе ло́зи / но́з'емл'а́ни́йе боло́та // там
вам'п'и́т'е́н'е́йе́д'е́н'е́ / л'огк'е́ди́хан'е́ /
сма́ч'не́у́жи́ван'е́ // пр'и́сту́п'и́у́ Госпо́д'и́у
помо́жи́ Госпо́д'и́у / св'а́ти́ пон'е́д'і́ло́чок
Хр'и́ст'ови́у // (Циганенко Олена Якимівна,
1904 р. н.) [6, с. 378];

да́ / ба́ба Нас'ц'а́ // йе́йи́ ма́тка два́ ра́зи
йа́т'бу́т'о́б'и́у / по́к'и́нула ко́р'м'и́т'
з'руд'у́ / а́ по́то́ум оп'я́т' / оп'я́т'
дру́г'и́у́ ра́з ко́р'м'и́ла // і́ч'и́ та́ ба́ба шоз'
з'нала́ / ч'и́ не́з'нала́ / ну́йак'йе́на по́бач'и́т'
о́так'от о́ч'и́ма (...) то́к'и́бу́у́ / у́згл'ад' / шо́-
од'йе́йи́у́ / йак'ту́л'к'и́у́жсе́ // у́жсе́д'и́т'а́у́
ме́н'е́бу́ло мо́ле / йа́у́све́к'ру́у́жси́ла // йак'
ту́о́йк'и́у́ по́бач'и́т'све́к'ру́ха / «і́д'е́ Нас'ц'а́
/ б'е́гом / но́п'і́ч'д'и́т'а́!» / і́йа со́жс'іс'
к'райу́п'е́ч'и́у́ / «по́к'и́у́ба́ба Нас'ц'а́гу́л'а́йе /
у́с'о́ / не́и́у́пу́д'ко́у́ку́н'е́зла́з' / і́д'и́т'а́м'и́у
с'у́ди́н'е́ по́казу́й» // йа́т'зо́а́йла́у́ хату́ /
б'і́го́йе / у́с'о́ // і́о́на по́шла́ / д'и́т'а́ну́ч'
кр'и́ч'и́т' / не́у́т'и́х'а́йе // і́у́жсе́на́о́з'а́у́тра
све́к'ру́ха о́току́йе // (Гавриленко Ольга Кузьмів-
на, 1932 р. н.) [6, с. 302];

а пр'и́с'ні́у́с'е́м'е́н'е́сон' / шо́йа пр'и́ш'ла́
но́мо́г'и́л'к'и́у́ / і́ко́жс'у́но́мо́г'и́л'ках' / ко́у /

ровать но три дні. І єни нам правди не сказали. От. І мі так, як я стояла, так я в тум і поїхола. Взела тойкі бітон хліба і десеть єєчок у сумочку, о. Ну, я хотєла там луччого взять іс собою, так солохванови мішок був токі, склала, і до туйкі до овтобуса, а міліцінер токі був, сорйозни, і не дав. За моє те все чисто — і як швиргонув по освальту. Я пуд його пудобрала і однесла нозад у хату. І вже в шкаф я єго не положила, а поклала в тумбочку і так тобуреткою єго прітіснула» (Горбаченко Тетяна Іларіонівна, 1936 р. н. [6, с. 331]).

Особливість цих текстів полягає у складному поєднанні імпровізаційної усної розповіді з вираженою установкою на документальну точність, що робить їх незамінними для вивчення психології травми та адаптації особистості в умовах вимушеної міграції. Ретельно зібрані, затранскрибовані та документовані наративи з видання «Говірка села Машеве» є готовим матеріалом для вивчення народних оповідань та усної історії. Галина Боднар зазначає: «Усна історія змінює перспективу традиційного історичного бачення — усне свідчення, раніше призначене для того, щоб проілюструвати чи підтвердити документальну розповідь, тепер трактується як самодостатнє історичне джерело, у якому чути голос людей, які співтворили і переживали історію» [26, с. 1435]. Оцінюючи розшифрування аудіозаписів в усній історії, вона пише: «Транскрибування є трудомістким і ресурсозатратним процесом, що вимагає значної кількості часу та уваги до деталей. Для розшифрування однієї години аудіозапису зазвичай потрібно приблизно від 5 до 8—10 годин, залежно від темпу мовлення, якості звуку, специфіки інтерв'ю та мовленнєвих особливостей оповідача» [26, с. 1442]. Фонетичне транскрибування архаїчної машевської говірки потребувало значно більше часу, не кажучи вже про необхідність фахової лінгвістичної підготовки; варто згадати і кілька касетних магнітофонів, які зламалися через постійні перемотування сумнівних фрагментів записів.

У сучасних гуманітарних студіях спостерігається чітка тенденція до інтеграції методів різних наукових дисциплін, що дозволяє отримати комплексне уявлення про об'єкт дослідження. Такий синтетичний підхід стає запорукою глибшого аналізу явищ, що знаходяться на перетині культури, мови та історії. Михайло Глушко підкреслював міждисциплінарність гуманітаристики: «Прикметна риса сучасної

науки — праця на стику різних галузей знань. Сказане стосується й етнології, представники якої все частіше залучають у своїх дослідженнях результати наукових студій фольклористів, культурологів, етнопсихологів та інших знавців традиційно-побутової культури. Чільне місце серед них посідають мовознавці, передусім діалектологи, які вже давно трудяться на «полі» етнологів» [27, с. 306].

Багаторічна праця з фіксації діалектного мовлення мешканців села Машеве дозволила створити унікальну базу для подальших лінгвістичних та етнологічних розвідок. Цей масив емпіричних даних став фундаментом для численних наукових студій, у яких проаналізовано як загальні тенденції, так і специфічні мовні явища.

Створений корпус текстів — це приклад рятівної діалектології, де головним завданням стає не лише аналіз мовних явищ, а передусім збереження культурного коду, що зникає разом із носіями; про це нагадує сумне 40-річчя Чорнобильської катастрофи. Саме такі зусилля дозволяють зафіксувати унікальну мовну картину світу, яка в іншому разі була б назавжди втрачена. Власне, документування говірок зони відчуження перетворюється на важливий акт збереження національної пам'яті.

Висновки та перспективи дослідження. Говірка покинутого села Машеве є найдокладніше за документованою локальною мовною системою в українській діалектології. Її всебічна фіксація в діахронічному зрізі (1950—2005 рр.) забезпечила науку унікальною джерельною базою для вивчення архаїчних східнослов'янських рис та процесів міжмовної взаємодії на українсько-білоруському суміжжі.

Дослідження підтвердило обґрунтованість виокремлення Ю. Шевельовим «окання машевського типу» як явища, що має глибоке доісторичне коріння та виходить за межі суто гіперичних процесів чи відштовхування від білоруського акання.

Створення найбільшого в українській лінгвістиці текстографічного говіркового корпусу стало зразком реалізації засад рятівної діалектології. Розроблений автором принцип паралельного подання текстів (фонетична транскрипція та практична транслітерація) успішно розв'язав проблему доступності діалектного матеріалу, залучивши до вивчення спадщини Чорнобильського Полісся фахівців суміжних галузей — етнологів, фольклористів та істориків. Це має вели-

ке значення для розвитку міждисциплінарних студій, зокрема усної історії, адже дозволяє реконструювати автентичний світогляд та ментальність носіїв поліської культури.

Особливу цінність для всебічного аналізу становлять автобіографічні оповідання-меморати переселенців. У них особиста трагедія втрати дому органічно переплітається з колективною пам'яттю про соціальну катастрофу, що перетворює ці наративи на незамінне джерело для вивчення психології травми. Кожна деталь побуту в таких текстах набуває сакрального значення в контексті втраченого «золотого віку» докатастрофного села.

Сформований машевський корпус (320 тисяч слів зв'язного мовлення, відповіді за програмами ЛАУМ та ПЕЛА, фольклорні записи) створює міцний фундамент для подальших наукових студій. Перспективи дослідження полягають у цифровізації цього масиву та динамічній реконструкції знищеного лінгвокультурного світу Чорнобильського Полісся.

1. *Атлас української мови*. Т. 1: Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. Відп. ред. І.Г. Матвійс. Київ: Наукова думка, 1984. 498 с.
2. *Говори української мови: Збірник текстів*. Уклад.: Довгопол С., Залеський А., Прилипко Н. Київ: Наукова думка, 1977. 590 с.
3. Назарова Т. *Лінгвістичний атлас нижньої Прип'яті*. Київ: Наукова думка, 1985. 136 с.
4. Лисенко П. *Словник поліських говорів*. Київ: Наукова думка, 1974. 259 с.
5. Шевельов Ю. *Історична фонологія української мови*. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
6. *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 1: *Тексти*. Уклад.: Бідношия Ю., Дика Л. Київ: Довіра, 2003. 455 с.
7. *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 2: *Тексти*. Уклад.: Воронич Г., Москаленко Л., Пономар Л. Київ: Довіра, 2003. 608 с.
8. *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 3: *Матеріали до Лексичного атласу української мови*. Уклад.: Бідношия Ю., Воронич Г., Дика Л., Москаленко Л., Пономар Л. Київ: Довіра, 2003. 225 с.
9. *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 4: *Матеріали до Поліського етнолінгвістичного атласу*. Уклад.: Бідношия Ю., Воронич Г., Дика Л., Москаленко Л., Пономар Л. Київ: ДНЦЗКСТК, 2005. 704 с.
10. Назарова Т. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках нижньої Прип'яті. *Діалектологічний бюлетень*. Вип. VIII. 1961. С. 18—30.
11. Назарова Т.В. *Украинские говоры Нижней Припяти (Украинско-белорусские междialeктные контакты)*: дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1963.
12. *Говірки Чорнобильської зони: Тексти*. Ред.: Гриценко П. Київ: Довіра, 1996. 358 с.
13. Омеляшко Р. Чорнобильська катастрофа і проблема врятування та збереження історико-культурної спадщини Полісся. *Древляни: збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю*. Львів, 1996. Вип. 1. С. 19—31.
14. Павлюк С. Планетарна катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції. *Народознавчі зошити*. 2011. № 3 (99). С. 371—379.
15. Омеляшко Р. Передмова. *Збірник наукових праць Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф*. Випуск 1. Київ: ДНЦЗКСТК, 2012. С. 6—11.
16. Клімчук Ф.Д. Рец.: *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 1—3. Київ, 2003; *Беларуская лінгвістыка*. Вип. 55. НАН Беларусі. Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. Мінск: Бел. навука, 2005. С. 119—123.
17. Rieger J. Wykorzystanie badań dialektologicznych dla historii mówionej. *Діалектологічні студії/Studia Gwarowe*. Т. 1 (14). 2023. S. 15—32.
18. Яновська Л. Ростислав Омеляшко: У Чорнобильській зоні ще багато недосліджених сіл. *Урядовий кур'єр*. 2010. 15 травня. С. 8—9.
19. Махун С. Ліна Костенко: «Поїдьте туди, де вмерла Україна». *Дзеркало тижня*. 2005. № 44. 11 листопада. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/lina_kostenko_poyidte_tudi_de_vmerla_ukrayina.html (дата звернення 14.06.2026).
20. Сабадош І.В. Збагачення української діалектології. Рец.: *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 1—3. Київ, 2003. *Українська мова*. 2004. № 4. С. 112—116.
21. Герман К. Новий важливий здобуток української діалектології. Рец.: *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 1—3. Київ, 2003. *Діалектологічні студії*. Вип. 5. 2005. С. 354—357.
22. Скопненко О. Рец.: *Говірка села Машеве Чорнобильського району*. Ч. 1—4. Київ, 2003—2005. *Мовознавство*. 2006. № 4. С. 90—93.
23. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. Київ, 1987. 308 с.
24. Гура А.В., Терновская О.А., Толстая С.М. Програма Полесского этнолингвистического атласа. *Полесский этнолингвистический сборник: материалы и исследования*. Отв. ред. Н.И. Толстой. Москва: Наука, 1983. С. 21—46.
25. Коваль Г. Втрачений дім як осердя пам'яті в народній прозі переселенців із зони екологічного лиха (за матеріалами записів Василя Сокола). *Народознавчі зошити*. 2025. № 5. С. 1258—1263. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1258>

26. Боднар Г. Від усного свідчення до архівного документа: практики архівування в усній історії. *Народознавчі зошити*. 2025. № 6 (186). С. 1434—1445. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2025.06.1434>
27. Глушко М. «Етнографічна» тематика українських мовознавців на шпальтах збірника «Діалектологічні студії». *Народознавчі зошити*. 2015. № 2. С. 306—320.

REFERENCES

- Matviias, I.H. (Ed.). (1984). *Atlas of the Ukrainian Language* (Vol. 1: Polissia, Middle Dnipro Region, and Adjacent Lands). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Dovhopol, S., Zaleskyi, A., & Prylypko, N. (Eds.). (1977). *Dialects of the Ukrainian Language: Collection of Texts*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Nazarova, T. (1985). *Linguistic Atlas of the Lower Prypiat*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Lysenko, P. (1974). *Dictionary of Polissian Dialects*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Shevelov, Y. (2002). *A Historical Phonology of the Ukrainian Language*. Kharkiv: Akta [in Ukrainian].
- Bidnoshyia, Yu., & Dyka, L. (Eds.). (2003). *The Dialect of Masheve Village, Chornobyl District* (Part 1: Texts). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Voronych, H., Moskalenko, L., & Ponomar, L. (Eds.). (2003). *The Dialect of Masheve Village, Chornobyl District* (Part 2: Texts). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Bidnoshyia, Yu., Voronych, H., & Dyka, L. (Eds.). (2003). *The Dialect of Masheve Village, Chornobyl District* (Part 3: Materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian Language). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Bidnoshyia, Yu., Voronych, H., & Dyka, L. (Eds.). (2005). *The Dialect of Masheve Village, Chornobyl District* (Part 4: Materials for the Polissian Ethnolinguistic Atlas). Kyiv: TsZKS [in Ukrainian].
- Nazarova, T. (1961). Some Phonetic Hyperisms in the Ukrainian Dialects of the Lower Prypiat. *Dialektolohichni biuletyni* (Issue VIII), pp. 18—30 [in Ukrainian].
- Nazarova, T.V. (1963). *Ukrainian Dialects of the Lower Prypiat (Ukrainian-Belarusian Interdialectal Contacts)* (Candidate dissertation). Kyiv [in Russian].
- Hrytsenko, P. (Ed.) (1996). *Dialects of the Chornobyl Zone: Texts*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Omeliashko, R. (1996). The Chornobyl Catastrophe and the Problem of Saving and Preserving the Historical and Cultural Heritage of Polissia. *Drevliany: zbirnyk statei i materialiv z istorii ta kultury Poliskoho kraiu* (Vol. 1, pp. 19—31). Lviv [in Ukrainian].
- Pavliuk, S. (2011). Planetary catastrophe at the Chernobyl Nuclear Power Plant. *The Ethnology notebooks*, 3 (99), 371—379 [in Ukrainian].
- Omeliashko R. (2012). Foreword. *Collection of Scientific Works of the State Scientific Center for the Protection of Cultural Heritage from Technogenic Catastrophes* (Issue 1, pp. 6—11). Kyiv: DNTsZKSTK [in Ukrainian].
- Klimchuk, F.D. (2005). Review: *The Dialect of Masheve Village* (Part 1—3); *Belaruskaya linhvistyka* (Issue 55, pp. 119—123). Kyiv [in Belarusian].
- Rieger, J. (2023). Using Dialectological Research for Oral History. *Dialektolohichni studii/Studia Gwarowe*, 1 (14), 15—32 [in Polish].
- Janovska, L. (2010, May, 15). Rostyslav Omeliashko: There are still many unexplored villages in the Chornobyl zone. *Uriadovyi Kurier* (Pp. 8—9) [in Ukrainian].
- Makhun, S. (2005, November 11). Lina Kostenko: Go Where Ukraine Has Died. *Dzerkalo tyzhnia*, 44. Retrieved from: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/lina_kostenko_royidte_tudi_de_vmerla_ukrayina.html (дата звернення 16.06.2026) [in Ukrainian].
- Sabadosh, I.V. (2004). Enrichment of Ukrainian Dialectology. Review: *The Dialect of Masheve Village... Ukrainska mova*, 4, 112—116 [in Ukrainian].
- Herman, K. (2005). A New Important Achievement of Ukrainian Dialectology. Review: *The Dialect of Masheve Village... Dialektolohichni studii*, 5, 354—357 [in Ukrainian].
- Skopnenko, O. (2006). Review: *The Dialect of Masheve Village... Movoznavstvo*, 4, 90—93 [in Ukrainian].
- Dzendzelivskyi, Y.O. (1987). *Program for Collecting Materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian Language*. Kyiv [in Ukrainian].
- Gura, A.V., Ternovskaya, O.A., & Tolstaya, S.M. (1983). *Program of the Polissian Ethnolinguistic Atlas. Polesskiy etnolingvisticheskiy sbornik* (Pp. 21—46). Moskva: Nauka [in Russian].
- Koval, H. (2025). The Lost Home as a Center of Memory in the Folk Prose of Resettlers... *The Ethnology notebooks*, 5, 1258—1263. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1258> [in Ukrainian].
- Bodnar, H. (2025). From Oral Testimony to Archival Document: Archiving Practices in Oral History. *The Ethnology notebooks*, 6, 1434—1445. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2025.06.1434> [in Ukrainian].
- Hlushko, M. (2015). «Ethnographic» Topics of Ukrainian Linguists in the Pages of the «Dialectological Studies» Collection. *The Ethnology notebooks*, 2, 306—320 [in Ukrainian].